

Márton Árpád tárlata a Korunk Galériában

Kiállításokon kezdetben rendszerint megállok, körülnézek, hagyom, hogy a képek bizonyos távolságból hassanak rám, mielőtt még a részletekre figyelnék, mielőtt még megnézném a címken, hogy ki festette. Ha valamelyik mű „megszólít“, azt hosszabban izlelgetem, elmélyültebben tanulmányozom messzebből, közelebből.

A tél folyamán két ízben is jártam Marosvásárhelyen képekedvelők, -gyűjtők lakásán; anyagot kerestem egy tanulmányhoz. Nos, ott a szerényebb méretű szobákban is úgy tettem, ahogy a tekintélyes termekben szoktam: nézelődtem nyugodtan, és vártam a láthatatlan hullámok hatását. És ez a hatás nem is késett. Jó néhány lakásban Márton akvarelljei hívogattak magukhoz.

Ez a sorozatos fölrezenés, fölfigyelés valamilyen titkos, mély vonzódásra utal, az ízlés és az érzelmek közösségére, arra, hogy a bennem lévő vevőkészülék behangolódott a láthatatlan hullámokra, amelyeket Márton művei kibocsátanak. Holott ezek a képek nem feltűnőek, nem hivalkodóak, még csak nem is tetszetősek a szó köznapi értelmében; mélyrehangolt gordonkahangjuk, tartózkodó tapintattal ritmizáló vonalvezetésük valóban a néző együtthangzását igényli. Akvarellek, amelyek nem tűneményes, káprázatos ecsetkezelésre, s nem a bőven áradó vizes színfelületek csillogására, nagyvonalúságára épülnek, hanem a mélyről jövő érzések őszinteségére. Anyaguk, a gouache-ra emlékeztetően, szokatlanul száraz, csaknem fedőfelületű, a sötét színek egymáshoz közel állnak, hiányoznak az éles tónusellentétek, amelyek inkább az elmúlt évek nagyobb méretű olajképein jelentek.

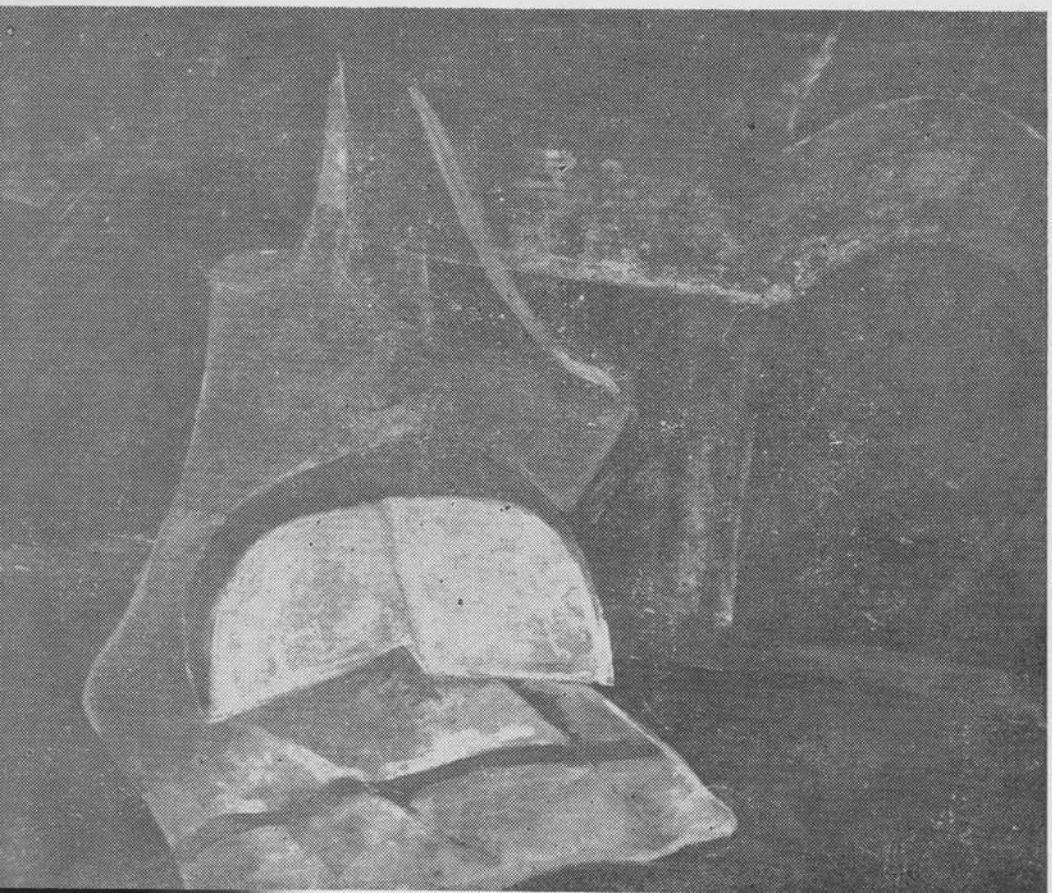
Csíkyszeredában is meglátogattam, ahol tizenhat év óta alakítja következetesen, áldozatosan a maga művészi útját, és sikerült művészetünk élvonalába, a legjobbak közé emelkednie. Megmutatott korábbi munkái alapján alakítottam ki magamban a képet, hogy színhangolása borús, sötét, hogy alkotásai szinte kivétel nélkül drámaiak. Nemcsak a nagyobb méretű olajképek és temperák, de a kisebb akvarell tájak is. Az alakos kompozíciók szereplői többnyire székelyföldi falusiak, rendszerint mozdulatlanok, öbe tett kézzel vagy öklükre támasztott fejjel, ám a mozdulatlanságból feszült, fojtott, olykor tragédiát sugalló légkör árad. Szoborzerűen sommázott plasztikus alakjait nagy síkokban mintázta a művész; a drapériák éle, az alakok színdrajza kemény. Márton formában, színben szükséztől, ám éppen leszűrttségében mond sokat. Az önmagukba forduló alakok lefojtott drámaisága nem külső cselekményből, hanem a művész lelkeségéből, életérzéséből árad, amit a színek hangoltságával, az ívelő vonalak, nagy síkok, éles szögek egymásnak szegésével tolmácsol.

A székelyföldiek mélyre hangolt színvilága, drámai átérzése ismeretes: Nagy Istvántól egészen a fiatalokig. S ha már Nagy Istvánt említettem — Márton eszményített, de nem másolt művészt —, szólnék más példaképekről is: Derkovitsról, meg Dési Huberről, sőt Barcsayról is (bizonyára nem véletlen, hogy a négyből három erdélyi). Ezek a gyökerek egészen mélyről erednek. Nyomukban társadalmi felelősségtudat, felelősségvállalás jellemzi a középnemzedék java részét — Márton Árpádot különösen —, és sajátos festői előadásmód, festői nyelvezet. Márton művészetét nagy színsíkok jellemzik, éles vonalelemek, lágyan oldódó átmenetek helyett kemény, sarkított megoldások. Előadásmódjában sok jel mutat a dekorativitásra. Mégsem pusztán díszítő célt az; inkább a mai ember látásmódjának megfelelő egyszerűsítés, pontosabban: összefoglalás.

Nyoma sincs az egymásba oldódó, engesztelő vagy éppen édeskés színeknek. A déli, mediterrán festők elragadó, napfényes örömszínei — vagy ahogy Szász Endre nevezte: „látványsszínei“ — helyett Márton Árpádnál (a csíki havasokban ugyanis kevés a nap és sok az árnyék, a fény is hidegebb, metszőbb) természetesen jelentkezik a tónuslátó magyar művészek kifejező érzésszínei. Nyoma sincs itt az édeses barackrózsaszínnek, a csengő narancssárgának, az almazöld, az égszínkék is hiányzik. Ezek a művek nem visznek zsongító mesevilágba. Csupa mély színtónus. Csupa dráma.

MÁRTON ARPAD: 1. KENYÉR I.
2. HEGYEK LÁNYA
3. KENYÉR II.

Erre a tárlatra a művész, két korábbi kitűnő akvarellje és három drámai erejű temperája mellett, legújabb, világosabb tónusú műveit hozta el, ezek is tempera eljárásúak. Miután az olajfestés s vele a korábbi felfokozott tüzes színek lehetősége egy allergiás visszahatás folytán számára elveszett, Márton nagy körültekintéssel fogott a temperafestéshez. Lefordított egy több mint száz éve íródott németalföldi szakkönyvet a tojás- és olajtempera elegyítéséről; később felfedezte, hogy hasonló emulziót alkalmazott a Zebegényben festő Szőnyi István is, aki egyik további példaképe lett, s anélkül hogy másolná, néhány képén az anyag felrakása is emlékeztet rá.

Színekkel is kísérletezik. Eleinte belakkozta a temperát, hogy az annyira hiányzó olajfestésre emlékeztesse; a kép fényes lesz ugyan, de éppen a tempera bársonyosan, puderesen puha, fénytelen jellegének mond ellent. Most a színeket fokozza fel. Egy domboldalt ábrázoló képén például citromsárgából, két okkersárga változatból és egyfajta intenzív vörösből egészen új, csodálatos meleg barnásvöröset hozott létre; órákig el tudnám nézni. Úgy szól, mint egy hangszer. Ezt az egészen szokatlanul tüzes temperaszínt állította szembe a lakkozással. A valódit az utánzattal.

Újabb képei első látásra lírainak tűnnek, egyes alakok megfogalmazása is Szőnyi líráját idézi. Mégis, hosszabb szemlélődés után, mindinkább erősödik a világosabb színek által időlegesen háttérbe szorult drámaiság. A művész nem tagadhatja meg önmagát. Nem egy új Márton jelentkezett: fejlődésének újabb stációja erről tanúskodik.

Témái a falusi élet, az ottani munka, a család, s főleg mindezek összefoglaló, megannyi művén visszatérő jelképeként: a KENYÉR. — Amióta túljutottunk a vándor-vadász életen, a kenyér a megállapodottság, a létbiztonság záloga. Ahogy anyánk megszegte, miután belekarcolta a jelt, azt vénségéig el nem felejtheti senki, akár hívő, akár nem. Ott van a mindennapi imádságban, és hirdeti mindennapi munkánk diadalát. Választhatott-e szebb szimbólumot a művész?

Márton emberközpontú alkotásaiból az ember dallama száll ércesen, érhetően — változatlanul a vox humana hitével. „Az ember a poézis első tárgya” — hirdette Csokonai. Nem tudom, olvasta-e művésziünk e szókat, de biztos, hogy az emberszeretet, az emberféltes természetesen árad alkotásaiból. Peremterületen, peremidegeinek érzékenységevel népsorsot vigyázó vallomásai a Székelyföld legszebb látomásai közé tartoznak.

Ráébresztő, kérdésfelvető, mélyen felkavaró alkotások ezek. Megrázó tartalmak hordozói.

Es mégsem vigasztalanok. Édes-bús, sötét vagy világosabb színei meleg érzéseket sugallnak. Vigaszt hirdetnek, hogy a bajban sem vagyunk egyedül — soha. Márton mély színein átsüt az emberség melege.

Elhangzott a tárlat megnyitásakor, 1980. március 5-én.

Barghidisotrá

Régi lapok — új lapok

A Brassói Lapok fóruma

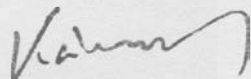
Néhány publicisztikai gyűjtemény megjelent ugyan a Kriterion (azelőtt az Irodalmi Könyvkiadó) *Romániai Magyar Írók* sorozatában, két világháború közti napilapjainkat böngészve azonban úgy tűnik, a legjelentősebb, számunkra ma legértékesebb, legidőszerűbb cikkanyagot még ezután kell áttemelni a nagyközönség számára halott régi újságkollekciókból a mindenki részére hozzáférhető új könyvekbe, kiadványokba. Csak beszélünk például Krenner Miklósról, de hogy mit is jelentett egy-egy Spectator-vezércikk, -kommentár, kevesen tudhatják. Ha újra találkozhatna velük a mai olvasó, talán megéreznék, felfognák az akkori hatást, s kiegészíthetné gondolatban az olvasottakat új élményeivel. De ugyanez érvényes

Tamási Aron, Kacsó Sándor újságírói munkásságára is. Vagy a Szentimrei Jenőére — noha tőle megjelentettek már egy cikkválogatást, főként irodalmi kritikákat, de ez sem érzékelteti a kort úgy, ahogy az meglevenedik napilapokban elhelve a publicisztikájából.

A Brassói Lapokból például, ebből a kitűnő újságból, amelyet napjaink újságírója és újságfogyasztója egyaránt irigységgel lapozhat. Olvassunk bele a *Vasárnapi gondolatokba*, Szentimrei vezércikkeibe, s látni fogjuk, hogyan értelmezték írónk, publicistáink legjobbjai hivatásuk, egyáltalán emberségük méltóságát — a leírt szó felelősségét. A számtalan lehetséges példa közül válasszuk a nekünk különösen becseset, a mélységében, teljes őszinteségében felfogott testvériség örökségét. Pedig az alkalom, amely Szentimreivel az 1936. január 5-i vezércikket megíratta, akár másfajta reagálást is kiválthatott volna, hiszen a *Meghiúsult írótalálkozó*ról, Tabéry és Ion Samarineanu sikertelen kezdeményezéséről könnyen lehetett volna idegenkedő vagy sopánkodó hangon írni. Szentimrei Jenő realpolitikusként közelíti meg az elmaradt eseményt, amikor kimondja, hogy a tervezett biharfüredi magyár—román írótalálkozó akkor sem elégítette volna ki, ha Babits és Victor Eftimiu ismét egy asztalhoz ült volna (mint korábban a budapesti Penkongresszuson): „Én a Reményik Sándor és a Goga Octavian testvéri kézfogására vagyok kíváncsi, Kós Károlyt és Sadoveanu Mihályt, Tamási Aront és Rebreanu Liviuist [!], Tompa Lászlót és Lucian Blagát akarnám barátságos eszmecsere-n tisztelni, minden irodalompolitikai segédlet nélkül.” Megmagyarázza, hogyan érti ezt a segédletnélküliséget: „Az az önként, belülről megszólaló lelki kényszer, mely őket egyenként az alkotás révületébe szokta ragadni, ellenállhatatlanul és ellentmondást nem tűrő hatalommal: az kényszerítse őket akár a zöld, akár a fehér asztal mellé.”

És ezt a pontos, lényegre tapintó meglátást az alkotóról, az egyénről a közönségre is átviszi, hangot adva az egészséges önkritikának: „A magyar közlélek most ébredt rá csak igazán, hogy a Dunavölgyében nem lehet többé nagyhatalmi helyzetekről, kultúrfőlényről és hegemoniákról beszélni, csak őszintén felismert érdekközösségről, melyet az érzelmi közösség szálaival kellene öntudatosabbá tenni minden rendű és rangú ittélő népekben, és az út ehhez kizárólag az egymás mentől alaposabb megismerésén keresztül vezet.” Ezt így, a gyakori ismétlés miatt, akár közhelynek is vélheti a mai olvasó. De mindjárt kiviláglik, hogy nem az, ha tovább idézzük Szentimrei „vasárnapi gondolatait” a *Brassói Lapok* említett 1936-os számából: „A sorrendben tehát ott van a hiba, hogy nem találkoznunk kell először ahhoz, hogy egymást megismerjük, hanem meg kell ismernünk egymást alaposan, hogy az irodalomban egyenértékű és egymást kölcsönösen tisztelő barátok találkozhassunk a zöld vagy fehér asztal mellett.”

Változtak, változnak az idők. Az egyszer már felismert történelmi igazságot azonban nem volna szabad elfelejteni.

Véleményem szerint...

A *Korunk* rendezte nemzedéki párbeszédén nem szólaltam föl. A fiatalokat akartam hallani. Most viszont egy kérdésben kifejténém a véleményem. Cs. Gyimesi Eva ugyanis sok mindent kérdőjelezett meg a metanyelvtől a népszolgálatig. Az első kérdésben Rác Győző, Molnár Gusztáv, Csibi Károly válaszolt, a másodikban Balogh Edgár. Amikor Gyimesi Éva indulatosan vetette föl a kérdést: „mi az, hogy népszolgálat?”, úgy tetszett (én mindmáig így is értelmezem), a termékeny (és fogalomtisztázó) újragondolást szolgálja. Ebben az értelemben védekeztem s tolmácsolni próbáltam szavait.

Később írásban is benyújtotta hozzászólását, s többek között ezt írja: „A szerintem mitizált fogalmak között van például [...] a »népszolgálat«, amelylyel „általában úgy élünk vissza, hogy színvonalatlan, provinciális tevékenységet fejtünk ki népszolgálat címen. Holott itt elsősorban az a dolgunk, hogy mindenki a maga helyén lehetőleg maximális minőséget nyújtson.”

E megfogalmazásban már nincs benne az elutasító felhangú megkérdőjelezés. De van benne egyéb: visszaélés, színvonalatlan, provinciális... Őszintén szólva

nem ezt az egybemosó általánosítást vártam attól a jeles írástudótól és tanár-embertől, aki tanulmányaival, előadásaival igen értékes és áldozatteljes népszolgálatot végez.

Nem vagyok mai gyerek, nem először hallok ilyesmit: „Én végzem a dolgom, végezzé más is a magáét, egyéb nem érdekel. Hagyjanak nekem békét a... népszolgálatl.” Némelyek ilyen érveléssel próbálkoznak kitérni mindenféle társadalmi munka elől.

Igyekszem megérteni őket. Tudom, hogy sok a gyűlés, tanácskozás, megbeszélés, a bizottságosdi. Most tekintsünk el attól, hogy van termékeny és van meddő „megbeszélés”, hogy vannak alkatilag türelmetlen emberek, akik minden összejövételt eleve haszontalan szócséplésnek tartanak; mindebből csak arra következtetnék, hogy sokan joggal irtóznak a fölös gyűléseleéstől, szerepléstől. Hivatásuknak akarnak élni. És való igaz, hogy mindenki a maga helyén végezzen jó munkát. Ez mindenekelőtt jogos követelmény!

Hadd tegyem viszont hozzá: a népszolgálat nem értelmetlen időfecsérlés, nem meddő gyűlésezés. Aki ezt nem érti, s lenézően nyilatkozik a népszolgálatról — sok mindent nem ért.

Mi is azonban a népszolgálat? És miért van szükség rá?

E kérdésekre Cs. Gyimesi Éva minőségi igényeinek a szellemében próbálok válaszolni. Társadalmiságában és történetiségében közelíteném meg a kérdést. Szűkebb hazánkban (sajnos) mindig úgy alakult a helyzet — a Habsburg-világban vagy a polgári-földesúri magyar, majd román uralom idején egyaránt —, hogy a hatalom csak egyik vagy másik népnek kedvezett (úgy-ahogy), a másikat pedig elnyomta. Az elfojtott kultúráinak, nyelvnek, a kitaszított népnek aztán nem maradt más hátra — ha valamit el akart érni —, csupán az öntevékenység, az önösszeszedés, a „segíts magadon” — azaz a népszolgálat. Ez utóbbin értek minden olyan társadalmi tevékenységet, amelyet *önként* fejtenek ki, nem fizetésért, nem hivatalból, s nem utasításra. Hanem belső kényszertől hajtva, elvi vagy érzelmi indítékok alapján.

Nem tudom, hogy Cs. Gyimesi Éva szerint kik élnek vissza a népszolgálatl, kik mitzálják, s fejtenek ki színvonalatlan munkát e címen, én csak arra emlékeztetnék, hogy nagy múltú iskoláink, könyvtáraink, múzeumaink, hajdani gazdasági és kulturális egyesületeink, műemlékeink, kórházaink és kórusaink java mind-mind áldozatkész emberek népszolgálati tevékenysége nyomán jött létre. Legyen szó akár a két Wesselényiről, Orbán Balázsról, gr. Mikó Imréről vagy másokról, népszolgálatuk nemcsak abból állt, hogy nagylelkűen adományoztak, hanem kitarítón irtak és győzködtek, gyűjtöttek és szerveztek, hogy a meglévő intézeteket fönntartsák, vagy újakat hozzanak létre. Gondoljunk azonban a sok tanárra, tudósra, íróra, nyomdászra, gazdászra, mérnökre, geológusra, orvosra Heltai Gáspártól Pápai Páriz Ferencen át Fridvaldszkyig, Bányai Jánosig vagy Vámszer Gézáig! Mennyit dolgoztak avégett, hogy nyomdát, nyelveművelő társaságot, színtársulatot, gazdasági együletet alapítsanak, a járványok ellen küzdjenek vagy fölmérjék szűkebb páttriájuk ásványkincseit. Csak az utóbb említettre hivatkoznék: Vámszer rajztanárrá volt. De a rajztanítás mellett még mi mindent végzett! Ha nem lát tovább a szakmai gőg miatt) a katedránál, ma szegényebbek lennének legsikerültebb falumonográfiáinkkal, Szakadát bemutatásával.

Nem sok túlzás kell ahhoz, hogy megállapítsuk, szinte egész kultúránkra jellemző: gyökerei az öntevékenység, a közadakozásig, közfáradozásig, áldozatkész, lelkes emberek (és tömegek) népszolgálatáig nyúlnak vissza. Sok tekintetben ez mondható a román kultúrára is. A kis népesoportok, a szászok, svábok, zsidók, örmények, szerbek körében pedig különösképp kifejlődött az egymásrautaltság érzete, tudata s ebből eredően az önszegélyezés, kultúrapártolás készsége. (Gyermekkorom egyik nemzetiségi élménye volt, amikor láttam, hogy a környékünkön — a Kerekdombon — élő zsidó boltosokhoz, szabókhöz, kocsmárosokhoz jöttek a közösség megbízottai, a perselyes emberek, s noha nem voltak módosak, mindig adakoztak.)

Két kiváló példát említenék. Az első magyar színtársulat (a híres kolozsvári) nem volt állami nemzeti színház, a társadalom hozta létre, tartotta fenn egy évszázadon át, s az első kőszínházat (a hajdani Farkas utcában, az Egyetemiek Háza helyén) ugyancsak adakozásból építették föl. Van fogalmunk arról, mi utána-járás, kérélel, kilincselés, szervezés kellett mindehhez?

Megvallom, örvendek annak, hogy kultúránk jórészt népszolgálatból épült föl. A békés idők, valamint a háborús megrázkódtatások bizonyítják: az a nép marad fenn, amelyik jelentős áldozathozatalra képes.

Ne szóljunk azonban csupán a kultúráról és történelmi nagyjainkról. Az egykori névtelen munkás, a pártszervező vagy szakszervezeti bizalmi, az agitátor

vagy röpcéző annak idején mind-mind népszolgálatot teljesített. Az egész munkásmozgalom arra épült. Ugyan mi lett volna a hősi sztrájkokból, tüntetésekből, forradalmakból s a kiharcolt jogokból, ha a bányászok, lakatosok, szövőnők csak a munkahelyükön csattogtatják a gépüket, de népszolgálatra nem vállalkoznak?... S bizony sokkal hátrébb állna földművelésünk, ha az egykori EMGE keretében állatorvosok, gazdászok, tanítók sokasága nem szervezi, nem nevei a föld népét ésszerűbb gazdálkodásra.

A szocialista rendszerben más a helyzet. Az oktatás terén vagy az egészségügyben az állam oroszlánrészt vállal, széles körű hálózat révén látja el a feladatát.

Mégis szükség van népszolgálatra. Mindenekelőtt a művelődés terén. A szocialista kultúra ugyanis az állami támogatás, irányítás és a társadalmi munka szerves kapcsolata épül. A keretek megvannak: a színházak éppúgy, mint a könyvtárak; szervezünk ünnepeket, tanfolyamokat, irodalmi köröket, szabadegyetemet. E kereteket azonban tartalommal kell megtölteni: táncsal és dallal, magvas előadással és színvonalas játékkal, nem utolsósorban közönnyel. Ez pedig nem érhető el népszolgálat nélkül — legyen egy művelődési otthonnak, nevelési tanácsnak akárhány fizetési alkalmazottja. Az ének vagy a tánc szenvedélyes művelői (hogy ne mondjam: megszálottai), az ügyes kezű barkácsolók, önkéntes szervezők nélkül nincs kulturális élet.

Különösen vonatkozik ez a közművelődésünkre. A népművelés megyei, városi vagy falusi irányítói bizony nem mindenütt ismerik nyelvünket, kultúránkat. Kik mozdítsák hát előre anyanyelvi népművelésünk ügyét, ha nem mi magunk? Egy nép, egy kultúra életrevalósága abban is megmutatkozik, hogy képes-e élni a lehetőségekkel. Ezek ugyanis többnyire (de nem mindig) már adottak, tőlünk függetlenül jöttek létre. De tőlünk is függ a kiaknázásuk. Sőt, az alkalmak teremése, például a volt nyárádmonti, küküllővölgyi kórustalálkozók, a mai *Udvarhelyi Művelődési Hetek*, a *Tavas* s a *Hargitán* vagy az *Arádi Tavasz*.

Többen rámutattak nemzetiségi kultúránk ama sajátására is, hogy bizonyos intézményeink hiányoznak; ilyen esetben más intézmények vállalják magukra a feladatot. Nem egy esetben viszont valamely csoport vagy egyetlen személy maga is „intézmény” lehet, intézményként dolgozik, gondoljunk csak Szabó T. Attila és kis munkaközössége szótörténeti tárának, Balogh Edgár irodalmi lexikonjának létrejöttére, Banner Zoltán, Boér Ferenc, Illyés Kinga szavalóművészetére vagy Kallós Zoltán folklórgyűjtésére és sok kevésbé ismert ember áldozatos tevékenységére, amellyel Csikszeredában és Medgyesen, Désen és Szalontán, Brassóban és Parajdon, Nagyváradon és Tordán, Kövenden vagy Körösfőn szabadegyetemet, énekkart, tánc csoportot, rezesbandát, irodalmi kört hoztak létre. Vajon ők misztifikálják a népszolgálat fogalmát, s élnek vissza vele?

Más vetületben: tudott dolog, hogy színjátszásunkban évtizedek óta küzd a Csiky Gergely, Bródy Sándor, Móricz Zsigmond, Tamási Áron, Nagy István, Kós Károly és mások nevétől fémjelzett értékes dráma a népszínművel, a nagy művészi és tudományos alapozású népzene a kupléval, slágerrel, cigánymuzsikával, s a versengés eddig nem látott kiterjedést nyert, amióta a beatzene mellett megjelent a táncházt, a kaláká, ugyanakkor pedig a folk- meg a popzene új értéket (vagy szemetet) dobott föl. Ha kutatni kezdjük, mi van egyik-másik irányzat előretörése vagy lankadása mögött, megtaláljuk a szenvedélyes rajongók munkásságát. Amit én — uram bocsá! — ugyancsak népszolgálatnak tartok.

Aki jár szabadegyetemre, táncháza vagy irodalmi körbe, tudja, hogy emez összejövetelek többféle igényt elégítenek ki. Találkaalkalmak is. Ki azért jön oda, hogy felszólaljon, ki azért, hogy magányát enyhítse, esetleg fürge lábait megjárta. Nem baj! Ez mindig is így volt. A kultúra sohasem jelentkezett, fejlődött zárt lombikban, állandóan kapcsolódott az élet sok ága-bogáéhoz.

Ne álljunk kimondani: a népszolgálatban nem kevés a muszáj-herkulesi vállalkozás. Az ilyesmibe óhatatlanul mindig is keveredik kontárkodás, gyatra minőség. De ne tévesszük szem elől a másik oldalt sem: művelődési életünk jellemző vonása, hogy tudósok, orvosok, mérnökök, tanárok, írók, művészek növekvő számban járják az országot; Jakó Zsigmond, Gáll Ernő, Benkő Samu, Toró Tibor, Kelemen Árpád, Sütő András és Beke György, Tóth Sándor, Kántor Lajos, Imreh István, Egyed Ákos, Szabó Csaba, Incze János sok-sok elfoglaltsága mellett szabadegyetemet szervez, előadást tart, vidéki tanácskozásokon vesz részt. Kányádi Sándor szokta tréfás-komolyan mondogatni, hogy évente 60-70 író-olvasó találkozó, irodalmi esten vesz részt. Nagy dolog. Ilyesmi hallatán kétszer is meg gondolnám magam, mielőtt a népszolgálat színvonaltalanságáról írnék.

Van végül a kérdésnek egy új, nem várt, sajátos oldala: a takarékoság. Milyen jó most, hogy van egy dési, beszercei, nagykárolyi színegyüttes, jobbágyfalvi tánc-

és dalkar, udvarhelyi népszínház, kocsárdi kórus, parajdi rezesbanda, amelyik (jobbára) „ingyen és bérmertve“ viszi a távoli falvakra, kisvárosokba is a kultúrát.

Mi ez, ha nem népszolgálat?

Ne tagadjuk, az új fordulatnak sok vitatható vonása is van. Némely művelődési szerv, intézmény azt is önkéntesekkel (és népszolgálat útján) szeretné elvégezni (pontosabban elvégeztetni), amit kutyakötelessége volna megtenni. Bizonyos feladatokat ugyanis nem lehet csupán társadalmi munkával, önkéntességi alapon ellátni. A kérdés tisztázása azonban nem az én dolgom... Csupán arra mutatnék rá mindennek kapcsán, hogy a népszolgálat csillaga — tetszik, nem tetszik — feljövőben van. Egyre inkább építenünk kell rá — ha nem akarunk lemaradni. Gondolják meg hát, mit cselekszenek azok, akik e fogalmat s tevékenységet — mint kopott, mitizált jelszót és színvonalatlan buzgalmat — a szemétdombra akarják vetni. Kulturális jövőnket (s amint láttuk, múltunkat), mi több, sajátos nemzetiségi vonásunkat, talán legértékesebb jegyünket tagadnók meg.

Harold Jurok a.o

Kell a törődés

A magyar nyelv egyik legjellegzetesebb vonása a tömörítés nagyfokú képessége. Természetében van e nyelvnek az egyszerűség, a világosság igénye. Nem szereti a köntörfalazást, a ködösítést. Elevenébe vág tehát az, aki nem számol, nem törődik nyelvünkkel ezzel az alaptermészetével, s gondolatait terpeszkedő, formátlan mondatokban juttatja kifejezésre. Ez a „hígulás“, „hígítás“ megfigyelhető mind a szó-, mind a mondatfűzésben. De sokszor előfordul, hogy amit kifejezhetnénk egyetlen szóval, arra kettőt, rosszabb esetben hármat vesztegetünk! „Befejezést nyert“, „bemutatásra kerül“, ahelyett, hogy egyszerűen azt mondanánk: *befejeződött*, *bemutatják*. Az „adok egy telefont“ sem több, mint a *felhívlak* (ez a forma személyesebb is) vagy a *telefonálok*. Ezek a megnyújtott alakok használójuk szemében valószínűleg hordoznak bizonyos jelentéstöbbletet. Talán nyomósító szerepük van e megtoldott formáknak? Valami magyarázata csak kell, hogy legyen gyakori használatuknak. Vagy túl „nagylelkű“, megértő és elnéző volnék irányukban? Nem hiszem, hogy erről van szó; érthető, ha keresem nagyfokú elterjedtségük okát. Legyen az ember jóhiszemű, előlegezzen bizalmat. Persze, magyarázatot, elfogadhatót nem mindig találni rájuk. A szavak értékcsökkenését érhetjük itt tetten. *Itt is* — mondhatjuk nyugodtan, mert a fölös szószaporítás, okatlan szófecsérlés már egyenesen divatjelenségnek számít.

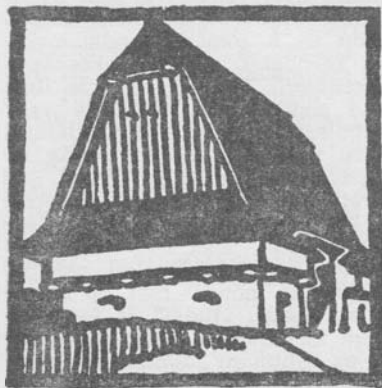
Mindez nemcsak a szókapcsolatokban, a szófűzésben, a mondatban is megfigyelhető. A feszes mondatstruktúrák fellazulnak, a tömörítőerő hanyatlani kezd. E felhígulásnak több oka lehet. Van, amikor egy másik nyelv hatásával kell ilyenkor számolnunk. Egy tudományos értekezésből idézek: „A másik témakör, amivel foglalkoznak, a következő...“ Ízről izre kimutatható itt a román mondatstruktúra: szó szerinti fordítás; szinte hallani a román mondatot, pontos tükörképét. Ott minden a helyén volna, magyarul kiáltóan idegenszerű. Magyar eszjárás ilyet nem sugallhat. Az effajta mondatok az anyanyelvi gondolkodás hézagaira vagy hiányára vallanak; egy biztos: a nyelvérzék eltompulásáról, elbizonytalanodásáról árulkodnak. Ahány nyelv, annyi ember — mennyire igaz ez a szólásmondás, de hogy *egész* emberek maradjunk, tökéletesen kell ismernünk anyanyelvünket, azt az alapot, amelyre építhetjük a többi nyelv ismeretét. Akárhány nyelv ismerete sem ment fel bennünket az anyanyelvünk iránti köteleltségünk alól. Ha nyelvérzékünket örökös készenlétben tartjuk, fejlesztjük, eddük, más nyelv ismerete sem ingathatja azt meg. A nyelvérzék ébren tartása nemcsak érzelmi okokból kívánatos, hanem fontos gyakorlati haszna is van. Épkézláb mondat csak ép nyelvérzékű embertől telik ki, csak olyantól, aki nemcsak „érzi“, „tudja“ is — tudatosan használja — a nyelvet. Nem csoda hát, hanem természetes, hogy mondataiban minden a helyén van — az alany nem kiált az állítmány után, hogy valahonnan a mondat végéről előráncigálja, mert túlságosan elbitangolt.

A lazaság, hígulás oka nemritkán a semmitmondás leplezése; vagy többnek akarja láttatni magát valaki, s valóságos értékét véli „megemelni“ körülményeskedő előadásmódjával, vagy igazi arcát, szándékait nem óhajtja felfedni, s ezért alakoskodásra kényszerül, fondorlatoskodik, mellébeszél. S még lehetne sorolni az okokat. De lássuk magát a jelenséget néhány példa tükrében.

Egyáltalán nem takarékoskodott a szóval az a cikkíró, aki az *energiatakarékosságot* szájbarágó körülírással (avagy idegen hatástól nem tudván szabadulni) így nevezte meg: „az energia takarékos fogyasztása“. Az előkelő bonyolultság megszállottjai esküdtek ellenségei az egyszerűségnek, nem-mindennapiságukkal akarnak feltűnni (kitűnni?). „A vita az időszerűség vásznára vetít egy alapvető problémát“ mondatot olvasva az első reflexem a megütközés volt (írója, ha meghökentésre vágyott, elérte a célját), azután láttam hozzá a megfejtéséhez. Hát bizony, egyszerű szavakkal kifejezve — *A vita egy fontos és időszerű kérdést vet fel* — túl „póriás“, oda volna nem mindennapi csengése (!). Tudománynépszerűsítő cikkben olvastam: „A jog emberközelpbe hozatalának szükségessége“ — helyesen: *A jogot emberközelpbe kell hozni*. Ugyanilyen jellegű szövegben: „A népszerűsítő kezdeményezések konkrét megvalósítása.“ Ehelyett a *népszerűsítő munka* nem elég kifejező? Túlságosan egyszerű? A nehézkesség, a körülményes fogalmazás sokak szemében a tudományosság szükséges velejárója, holott csak az áltudománynak kenyere a ködösítés, annak van szüksége a „tudóskodás“ álarcára, a „fenn az ernyő, nincsen kas“ helyzetében nem lévén egyéb kiútja. A nyelvi demokratizmus szellemében — és érdekében — minden eszközzel harcolnunk kell a nyelv effajta elidegenítésével, elszemélytelenítésével, bármiféle kisajátításával szemben. Nem elég küzdeni a hibák ellen: a követendő utat kell megmutatni, a közérthetőség, világosság egyre több példáját, hiszen minden ékesszólásnál, gyözködésnél többet ér a cselekvés, a tett.

Övjük nyelvünket az ilyen bűvészmutatványoktól. Érdekessé nem a nyakateketség teszi stílusunkat, hanem mondanivalónk tartalmassága. A köntös hiába hivalkodik, ha üres vázat takar. Semmiféle nyelvi furfang, zsonglörködés nem képes elfedni a gondolat szegénységét, — a hiányát még kevésbé. Az értelmes, kerek mondatok, a félre nem érthető mondanivaló egyszerűségükben is megkapóak. Igaz ám ennek az ellenkezője is! Az agyoncicomázott, túlbonyolított stílusbravúrok csak még szájalmasabbá teszik a gondolatszegény mondatokat.

Iszab' Ilona

Debreczeni László rajza